

Der var brug for 68. Og det er der måske stadig?

Af Marianne Jelved, MF for Det Radikale Venstre

Må en tilhænger af oprøret på godt og ondt fra 68 få ordet for et par bemærkninger? Tak for det. Jeg er født i 1943, så jeg hører til de store årgange, der stod bag ungdomsoprøret. Netop det grænseoverskridende oprør måtte komme som en bølge gennem det internationaliserede fællesskab, hvor nye medier som tv bragte begivenheder og budskaber live og bidrog til oplevelsen af den globale landsby. Men grunden var allerede lagt ti år før. Efter Anden Verdenskrig sættes det politiske fokus på internationalt samarbejde på bedste demokratisk vis og i stærk modsætning til de totalitære styrer rundt om i verden. FN, NATO, Nordisk Råd, Kul- og Ståunionen, der fører til Romtraktaten og Det Europæiske Fællesskab osv. Den kolde Krig førte til en konkurrence på teknologiudvikling til militære formål. Således husker jeg det chok, der gik gennem den vestlige verden, da Sovjetunionen vandt over USA i rumkapløbet med opsendelsen af den første satellit, Sputnik den 4. oktober 1957.

Europa var ved at komme på fode igen. Velstanden steg. Beskæftigelsen steg. Og opsendelsen af Sputnik bidrog markant til diskussionen om at øge uddannelsesniveaet. Der blev brug for nye ord. Intelligensreserven skulle med og frem i lyset, hvilket betød, at alle skulle have uddannelse efter folkeskolen, eller det er måske mere rigtigt at sige, at stemningen var, at alle skulle have mulighed for uddannelse. Ungdommens Uddannelsesfond var forløberen for SU, og den blev stærkt forøget i begyndelsen af 60'erne. Når man læser fx Tage Kaarsteds "De danske Ministerier 1953-1972" risikerer man at blive stakåndet. Her beskrives i opremsningens sigende form udbygningen af velfærdssamfundet på markant vis. Ikke mindst uddannelsessektoren vokser eksplosivt fra folkeskole til lange videregående uddannelser fra 1958 med den Blå Betænkning og op gennem 60'erne til den nye styrelseslov under den borgerlige VKR-regering.

Der var helt klart nogle autoritære træk i samfundet og i familierne – for at sige det mildt, som konfliktede med de oceaner af muligheder, som verden pludselig gav især den unge generation og især kvinderne uanset alder, selv om det nok var de unge, der forstod at udnytte dem. Jeg minder om, at alle var på De (med stort i tiltale). Jeg husker den nye skoleinspektør, der gik rundt til hver enkelt lærer og meddelte, at han syntes tiden var inde til, at vi sagde du til hinanden. Men en ugift kvindelig lærerstuderende, der blev gravid i 1964, måtte gå den tunge gang til Hellerup Seminariums rektor og bekende sine synder. Det var forventet i familien, at hun blev bortvist. Det skete dog ikke, for vi var jo i en

overgangsfase til et andet sæt værdier. Hvis hun havde valgt en abort, så havde det været ulovligt og måtte i givet fald være sket illegalt. Men veninder ville altid i datidens netværk kunne skaffe en adresse.

Folkeskolen leverede opdragelse gennem tugtelse. Ørefigurer var dagens sædvane. Dunk i hovedet med lærerens kno. Raffinementer af pinsler som løftning ved ører og nakkehår, der alligevel var for korte til, at den udøvende lærer kunne få så godt fat, at håret ville blive revet ud, men ondt gjorde det. Og både en lineal og en pegepind kunne være et muligt våben i hånden på den rasende eller forurettede, men altid tugtende lærer. Det var tugtelsen, der selvfølgelig gik mest ud over de elever, der ikke havde lærerens koder. Skolen var også socialt udskilende. Den reproducerende elev, der kunne alle lærerens noter og sprogkoder inklusiv den pæne facade og relevante adfærd, måtte klare sig godt. Mens den elev, der ikke besad de fortrin, risikerede at havne i eksamensfri mellemskole efter 5. klasse. Her satte man børn på 10-11 år i bås efter mellemskoleprøven i 5. klasse. Godt nok skulle eleverne vænne sig til det kommende industrisamfunds arbejdsliv. Det øgede måske ikke ligefrem uddannelsesniveaet. Men med Venstres undervisningsminister Tove Larsen når vi frem til enhedsskolen med 1975-skoleloven, der skal gøre op med sorteringen af eleverne. Skolen skal nu også ”forberede eleverne til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsning af fælles opgaver. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed og demokrati.” (Folkeskoleloven, 1975) Det blev nu den fælles folkeskoles samlende opgave at fremme en fælles forståelse af demokratiet, og hvad det indebærer.

Der var en autoritær verden, der skulle forandres. Ingen tvivl om det. Det var en autoritær verden, der var dobbeltmoralisk: Facaden skulle se godt ud, men bag ved gemte sig alt for tit en afstumpethed eller en magtfuldkommenhed, som ofte krævede fysiske eller psykiske magtudøvelse for at holde på magten gennem den autoritære autoritet. Institutioner som i fx uddannelsessektoren var i en vis forstand lukket om sig selv for at fastholde sin autoritet. Dannelseidealet var præget af den (små)borgerlige finkultur, som bestemt ikke alle elever og studerende kunne se sig selv i. Et var at dagens pensum rummede nationale toner og ord og historier, men det var ikke nødvendigvis de samme historier, som prægede lokalsamfundets liv i Thyborøn. Eller livet på skibsværftet i Frederikshavn. Det var ikke uden grund, at Mogens Gistrups angreb på ”skrankepaverne” og på ”papirusseriet” fik bredere folkelig opbakning end Fremskridtspartiets mandattal udtrykte. Og det er jo en rigtig dårlig oplevelse, når det i dag stadigvæk er muligt at løbe panden imod en sagsbehandling og en lukkethed i en kommunes forvaltning eller i en skole, der udstiller ens – dvs. borgerens magtesløshed og dermed afhængighed af institutionen på den dårlige måde. Minder bare om sagerne i Udlændingesservice, som den styrelse hedder. Vi borgere må vente med at få indsigt til tiden for en kulegravning af sagsbehandlinger, men oplevelsen af lukkethed og afmagt hos mange ansøgere om ophold i Danmark er i al fald kendte fra

medierne. Og lukketheden og magtesløsheden opleves jo også hos dem, der får at vide, at der ikke er noget at komme efter. Uden at de selv kan skaffe sig indsigt om en sag.

Den autoritære verden og dens institutioner stod for skud i 60'erne. Der var alternativer i værdier som ligebehandling, ligestilling, ligeløn. Det krævede en anden samfundsindretning. Synet på samfundet og den tiltagende demokratisering af velstanden førte til en større og større selvbevidsthed – ikke mindst hos de unge og hos kvinderne. Ja, de oplevede, at der var alt at vinde og friheden og sig selv at tabe.

Hjemmets og familiens opgaver blev som bekendt lagt ud i institutioner. Velfærdssamfundet udbygges i Danmark og i de andre nordiske lande til at varetage de opgaver, som kvinderne især havde varetaget i hjemmet. Så børnene kom i institutioner, og institutionerne skulle tage sig af hver enkelt, da institutionerne blev en form for familiens forlængede arm. Det sker over en meget kort årrække, og *familien Danmark* både vender og vænner sig til de nye tider. Og det er forventeligt, at en hurtig overgang fra et autoritært mangelsamfund til et velstående lighedssamfund vil føre til eksperimenter og yderligheder. Hvad er alternativet så egentligt? Og er det nu også gået så galt som fædrene prækede? Og præker? Det ser ud til, at det er gået, når vi i Danmark i internationale målinger har udpræget tillid til hinanden og et stort flertal oplever sig som lykkelige. Desuden er det også lykkedes os at bevare Danmark som et land, der fortsat klarer sig godt. Ja, vi udpeges som et af de rigeste lande. Men det er selvfølgelig ikke sikkert, det varer ved. Men så er det ikke oprøret i 1968, der er årsagen.

I 1951 var der 4 procent, der blev studenter. I 1960 var det knap 6 procent. Mens det i 1963 blev til 7 procent. I 1960 ventede man, at 18.000 studenter ville gå på universitet. Det antal blev nået allerede i 1963. København og Århus fik universitetskolleger i Odens, Ålborg og Roskilde besluttet af Folketinget i begyndelsen af 60'erne. Der var ikke meget diskussion om udgifterne. Det siger sig selv, at den udbygning af universiteterne stillede krav om lærere og studerende, der skulle ind i nogle traditionsbundne institutioner, der lå en del fra den nye tids demokratisering og udvikling af konkrete muligheder for flere og flere. Ja, der var ikke bare et ungdomsoprør, der var tale om en uddannelsesmæssig og samfundsmæssig revolutionslignende forandring. Fordi det gik så hurtigt. Men i et humanistisk og demokratisk samfund må og skal det være et af de fremmeste mål, at give hver enkelt barn og ung de bedste betingelser for at udvikle sig og sine muligheder, så hver især kan mestre sit liv, hvad end en fremtid så vil bringe. Det er også opgaven at fremme fællesskab, der forpligter, fordi det er det fællesskab, der skal sikre rettigheden for den enkelte. For hver eneste enkelte. Det skal være en folkelig sag. Og ingen af delene er givne. Det kræver måske et oprør en gang imellem for at minde magthaverne om, at det ikke er jungleloven, der skal vinde, men de demokratiske og lige rettigheder.

Men der er fortsat en uddannelsesgæld. Og i disse år trækker det den forker-

te vej. I Danmark burde der være uddannelse til alle efter folkeskolen. Det er der formelt også, men det virker ikke. Mange begynder på en ungdomsuddannelse, men færre fuldfører. Det går ikke i et vidensamfund. Der er brug for at stille krav til de unge uddannelsessøgende. De skal kunne meget mere, end deres forældre skulle. Og endnu mere end deres bedsteforældre skulle. Det gælder både i de boglige og i de professionsrettede og i de erhvervsfaglige uddannelser. Derfor er det nødvendigt at tilrettelægge nogle meget praksisnære uddannelsesforløb, hvis vi skal have alle med. Og det skal vi. Danmark er ikke kun et vidensamfund, det er også et servicesamfund.